

הפנסיה הרוחנית לחיים של איכות בגיל השלישי

על משמעות וחיוניות הלמידה בגיל השלישי

רינה כהן-סוצקבר

יזמית חברתית, מומחית ללמידת מבוגרים, הורות ומשפחה

פנסיה על סדר היום

בעת האחרונה מתקיים דיון ציבורי ער בנושאי הפנסיה על היבטיה המגוונים. הדיון מקיף סוגיות רבות: מתקופת החיסכון המומלצת, גובה החיסכון, מאפייני החיסכון, ועד שאלת מי אחראי - החוסך, המדינה, שניהם גם יחד? ומידי פעם עולות סוגיות נוספות. אך כולם כאחד מתמקדים בהתייחסות למשאבים הכספיים שאמורים להבטיח קיום נאות למי שהגיע לגיל פרישה כפי שקבוע בחוק. כספי הפנסיה שנחסכו לאורך שנות העבודה אמורים לשמש משאב מרכזי שיאפשר ניהול חיים נאותים בגילאים המבוגרים. אין ספק שמשאבים כספיים הולמים חיוניים לשם קניית שירותים בסיסיים – מזון, בריאות, תחבורה, תרבות ועוד – הדרושים כדי לתת מענים לצרכים המגוונים של בני הגיל השלישי בחברה מודרנית מתקדמת. אך למרות חיוניותם אין הם מספיקים כדי לקיים חיים של איכות. בחברת ידע מפותחת המשתנה בקצב מואץ הכרחי לשלב בפנסיה הכלכלית פנסיה רוחנית הנוצרת באמצעות למידה לאורך החיים. רק השילוב בין שני סוגי הפנסיה עשוי להבטיח איכות חיים בגיל השלישי.

פנסיה רוחנית

פנסיה רוחנית היא משאבי הרוח של בני הגיל השלישי הכוללים ידע, תובנות, מיומנויות התנהלות, מודעות וזהות אישית, משפחתית, קהילתית וחברתית. פנסיה זו נוצרת ומתעצבת באמצעות למידה המקדמת רכישת ידע ויוצרת בעלות על ידע ושלטה במיומנויות חיים רלוונטיות למציאות העכשווית. היא כוללת את ניסיון החיים שנצבר לאורך שנות החיים ואת הלמידות כולן. מאפיין מרכזי של פנסיה רוחנית שבשונה מפנסיה כלכלית אין לה גבולות ואין היא מתכלה והיא אף יכולה להגדיל את עצמה בתקופת הפנסיה עצמה. אך היא תלויה תלות מוחלטת ברצון ללמוד, ביכולות הלמידה של בעליה ובשימוש שנעשה בידע ובתובנות שנרכשו בלמידה. כדי להבין את מהותה של פנסיה רוחנית נתמקד בבירור ובהבנת מושג הלמידה ובמקומה ומשמעותה בגיל השלישי.

"למידה האוצר הפנימי"

דו"ח אונסקו, חינוך למאה ה-21 שפורסם ב-1995 מגדיר את הלמידה כאוצר הפנימי המצוי אצל כל אחד ואחת. בכך הוא חובר לתפיסה המקצועית הטוענת שלמידה היא כושר מולד לקלוט, להפנים ולהטמיע ידע על סוגיו השונים. יכולת הלמידה מאפיינת את המין האנושי

בכל תקופת חיים. במאה ה-21 היא נתפסת אפילו כאוצר. אוצר אישי השייך לכל פרט וכל אחד ואחת בדגש על כל גיל שיכולים לעשות בו שימוש כרצונם לתועלתם ואף לתועלת זולתם וחברתם.

מחברי הדו"ח כולם אנשי חברה, כלכלה וחינוך מתרבויות וחברות שונות אף מרחיקים לכת וטוענים שההתמודדות עם כל הסוגיות המצויות על סדר היום הגלובלי וסדר היום האישי והחברתי היא באמצעות למידה. לביסוס טענתם זו הם מגדירים את מה שקרוי **ארבעת עמודי הדעת של למידה לאורך החיים**. ארבעת עמודי הדעת עוצבו מתוך מענה לשאלה המהותית **לשם מה ללמוד?**

מהי תכלית הלמידה בגיל השלישי?

מטרות הלמידה והמניעים לקיומה מוגדרים באמצעות ארבע תכליות המתייחסות לשאלת לשם מה ללימוד?

- א. ללמוד כדי לדעת
- ב. ללמוד כדי לעשות
- ג. ללמוד כדי להיות
- ד. ללמוד כדי לחיות בצוותא

תכליות אלה רלוונטיות בימינו, לדעת כותבי הדו"ח, לכל גיל, לכל חברה ותרבות ולגבי כל סוגיות התמודדות ומשימות החיים. לנו רלוונטי להתבונן בארבע תכליות אלה מהפרספקטיבה של בני הגיל השלישי שרובם ככולם פרשו לגמלאות והם אוכלוסיית היעד וההתייחסות ולגביהם יש לעצב ולהטמיע תרבות של למידה כאורח חיים כחלק משמעותי מהתפיסה הכללית של למידה לאורך החיים.

א. **ללמוד כדי לדעת** – כדי לקיים חיים של איכות חשוב להכיר, לדעת ולהבין את הסביבה הכלכלית, החברתית והתרבותית בה אנו חיים ולדעת ולהבין מה קורה לנו עצמנו בגיל השלישי בסביבה זו מבחינה בריאותית, פסיכולוגית וחברתית. אפילו הסוגיה הטריטוריאלית של זכויות הפנסיה והזכויות החברתיות להן אנו זכאים כבני הגיל השלישי טעונה למידה והתעדכנות מתמדת. עלינו לדעת גם מהם הצרכים והציפיות הרווחים בגיל השלישי ומהם המענים המתאימים להם מבחינתנו תוך שימת לב להבדלים אישיים שבנינו. כאן יש אפילו מקום להגשמת חלומות בתחום הלמידה שלא היה סיפק בידינו במרוץ החיים למצוא לכך את המשאבים הדרושים. מכיוון שאנו חיים בחברה הנמצאת בשינוי מתמיד ובעידן בו הידע מתחדש כל העת יש ללמוד כל העת.

ב. **ללמוד כדי לעשות** – גם החיים בתקופת הפנסיה הם חיים מרובי עשייה. קודם כל עלינו לקבלת החלטות ולקיים שיקולי דעת מבוססי ידע ויכולות. עלינו גם לעמוד בקשר ולתקשר עם גורמים רבים ולשם כך יש לשלוט במיומנויות תקשורת טכנולוגית ההולכים ומשתכללים בקצב מהיר ביותר. אי השתלבות במידה זו של החיים עלולה לפגוע קשות באיכות החיים שלנו. החיים החברתיים במעגלי המשפחה, הקהילה והחברה מחייבים עשייה מתמדת. למידה ורכישה של מיומנויות התנהלות עשויות לקדם את איכות החיים שלנו.

ג. **ללמוד כדי להיות** – בעידן של ריבוי ושינוי אף לנו עצמנו בני הגיל השלישי תפקידים רבים ומשתנים ואפשרויות רבות מתוכם אנו צריכים לעצב את זהותנו. מכיוון שרובנו בני הגיל השלישי ממלאים תפקיד של סבאות נשאלת השאלה איזה סבא/סבתא אהיה. איזה ערכם ועקרונות חשובים לי. איזה קשר אני רוצה לקיים עם בני משפחתי הקרובים ועם נכדיי? מה מתאים לי? מה מתאים לבני משפחתי? באותה מידה עולה השאלה לגבי מרחבי חיים נוספים – איזה אזרח אני רוצה להיות? פעיל ומשפיע? או סביל ומושפע? איזה ישראלי? מה מקומה של היהדות והמסורת בחיי כיהודי ומה מקומם של המסורת והאיסלם בחיי כערבי ישראלי? שאלות אלו מעסיקות מאוד את בני הגיל השלישי מתוך ההבנה שהם המבוגרים המשמעותיים לבני הדור הגדלים ומתחנכים. בעיקר למידה ולמידה בקבוצת לומדים עשויה לאפשר לנו לעצב תשובות לשאלות מהותיות אלו.

ד. **ללמוד כדי לחיות בצוותא** – בעולם פתוח ואף נטול גבולות המתבסס במידה רבה על אינדיבידואליות עולה סוגיה חריפה ורבת פנים של כיצד חיים ביחד בכל מעגלי החיים. החל בשאלה איך מקיימים זוגיות מיטיבה ארוכת שנים, עבור לשאלה כיצד חיים יחד בני דורות שונים גמור בשאלה איך חיים בצוותא בחברה רבת תרבותית של לאומים שונים, דתות ואמונות שונות. איך חוגגים את הריבוי והשונות ומייצרים מהם רווחים ועושר מרביים לכולם ולא סבל, כאב וצער שהם פעמים רבות מאפיינים מרכזיים בחיינו. איך מנהלים קונפליקטים ואיך בונים הסכמות ומעצבים מרחבי חיים המאפשרים חיים של איכות. גם כאן הלמידה היא כלי ואמצעי מרכזי להתמודדות ולהתלבטות עם הסוגיה רבת הפנים.

כיום מקובל על הכול כי למידה לאורך החיים בכלל ובגיל השלישי בפרט היא מפתח מרכזי לפיתוח, קידום ושמירה על איכות חיים ויש לה משמעויות והשלכות חשובות על כל תחומי החיים. נציין כאן בקצרה שגישה זו היא גישת היהדות מימים ימימה בבחינת "והגית בו יומם ולילה" כשהדגש הוא על הרלוונטיות של הלמידה לחיי היום יום: "הלומד על מנת לעשות מספיק בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות" (אבות ד' משנה ו'). אבל גם היהדות מכירה בכך שלשם למידה דרוש הרצון ללמוד. כפי שמצוין במקורותינו: "עשה אזנך כאפרכסת וקנה לך לב מבין" (חגיגה ג' עמוד ב')

לסיום נחזור ונדגיש את חשיבותה של הלמידה בגיל השלישי כחשובה לעצמה, כיוצרת ומעצבת את הפנסיה הרוחנית חיונית לחיים של איכות ואף לשימוש הולם ולמיצוי מיטיב של הפנסיה הכלכלית. הלמידה מאפשרת לבחון חלופות ולמצות זכויות בתחום הפנסיה הכלכלית.

שני סוגי הפנסיה מקיימים ביניהם זיקות הדדיות והשילוב ביניהן מקדם איכות חיים לבני הגיל השלישי ולסביבתם החברתית. לכן, יש לפעול למימוש העיקרון המרכזי של חברה דמוקרטית והוא הזכות לדמוקרטיזציה של הידע. הידע האנושי הצבור הוא ידע השייך לכל אחד מאתנו ועלינו כפרטים וכחברה לקחת אחריות לקיומו ולמימושו לגבי עצמנו ולגבי החברה כולה. רק ישום ומימוש עקרון זה יבטיח צמיחה והתפתחות לכיוון חברה טובה ומיטיבה לכל אחד לחוד ולחברה כולה.

בברכת שנת למידה פורייה, מעניינת, מספקת ומיטיבה לכולנו.

רינה כהן-סוצקבר